

УДК 347.4

Ю. М. Жорнокуй

кандидат юридичних наук, доцент

Навчально-науковий інститут права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кафедра правового забезпечення господарської діяльності
вул. Ак. Проскури, 1-А, Харків, 61070, Україна

АКЦІОНЕРНИЙ ДОГОВІР ЯК СПОСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

У статті проведено аналіз норм чинного законодавства та правової доктрини щодо можливості застосування конструкції акціонерного договору як способу попередження корпоративного конфлікту в акціонерних товариствах. Звертається увага на те, що такий договір може бути укладений виключно між акціонерами з метою належного здійснення ними суб'єктивного корпоративного права. Зазначено, що на акціонерів можуть бути покладені обов'язки, але виключно в рамках акціонерного договору.

Ключові слова: акціонерний договір, корпоративний конфлікт, акціонер.

Оскільки корпоративні конфлікти є суспільним явищем, то для їх попередження та розв'язання мають застосовуватися засоби, що враховують усі аспекти конфлікту: економічні, психологічні, організаційні, юридичні. Необхідність розробки і втілення у практику діяльності акціонерних товариств (далі — АТ) власного зводу правил корпоративного управління обумовлена неможливістю забезпечення належної корпоративної поведінки лише нормами законодавства, що підтверджується положеннями ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] (стосовно можливості укладення договору між акціонерами). Варто констатувати, що законодавство не в змозі врегулювати всі питання, які виникають у зв'язку з управлінням товариством. Законодавець не повинен прагнути до регламентації в деталях всіх питань діяльності корпорації. Крім того, законодавство не в змозі своєчасно реагувати на зміни практики корпоративної поведінки, оскільки внесення змін до нього вимагає значного проміжку часу. Також доцільно врахувати, що багато питань, пов'язаних з корпоративною поведінкою, знаходяться за межами законодавчої сфери і мають етичний, а не юридичний характер. Відтак з метою недопущення виникнення конфліктних ситуацій в АТ постало питання розробки механізмів їх попередження.

Одним зі способів попередження виникнення корпоративних конфліктів в АТ є укладення договору між акціонерами (акціонерного договору), що пов'язано із здійсненням ними належного кожному суб'єктивного корпоративного права (правомочностей, що його складають). Незважаючи на те, що останнім часом в юридичній літературі (І. В. Спасибо-Фатеева, О. М. Вінник, Н. С. Каржавіна, Ю. С. Поваров, І. В. Венедіктова та ін.) приділяється достатня увага відповідній договірній конструкції, питання

використання акціонерного договору як способу попередження корпоративних конфліктів в АТ взагалі не підіймалися. В зв'язку з наведеним постала проблема дослідження акціонерного договору як способу попередження конфліктних ситуацій в АТ.

Метою статті є вивчення конструкції акціонерного договору як способу попередження корпоративних конфліктів в АТ.

Участь особи в спеціалізованих соціальних системах, зокрема АТ, передбачає наявність взаємності, еквівалентності, отримання певних вигод від участі в системі того чи іншого рівня і таким чином, добровільну узгодженість приватного інтересу та інтересу соціальної системи певного рівня [2, с. 42]. Таким чином, при вступі до складу акціонерів товариства особа прагне на договірних засадах узгоджувати власні інтереси, йдучи на компроміси, поступки, беручи на себе виконання певних обов'язків, погоджуючись із певними обмеженнями на користь самого товариства (корпоративний інтерес) або інших акціонерів (приватний інтерес), для отримання від таких осіб відповідного сприяння, допомоги, захисту власних приватних інтересів.

З метою забезпечення безперешкодного здійснення суб'єктивного корпоративного права та законних інтересів кожним з учасників корпоративних відносин в АТ повинен бути віднайдений певний баланс правового регулювання (за допомогою законодавчих норм) і саморегулювання (коли АТ напрацьовує і встановлює власні норми, що не забезпечуються примусовою силою держави). Відповідне регулювання повинно йти від імперативного до диспозитивного та, як наслідок, до саморегулювання (договірного регулювання). На стадії державної реєстрації, як і державної реєстрації емісії цінних паперів, регулювання є імперативним. Натомість організація управління діяльністю АТ є диспозитивною, оскільки більшість питань може бути вирішена статутом та іншими внутрішніми документами товариства. В свою чергу, регулювання відносин між акціонерами з приводу здійснення ними суб'єктивного корпоративного права може бути договірним.

Доцільно звернути увагу на п. 10 ч. 2 ст. 33 Закону України «Про акціонерні товариства», за яким до виключної компетенції загальних зборів АТ відноситься затвердження інших внутрішніх документів товариства, якщо інше не передбачено статутом товариства. Статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами. Відповідно з такою конструкцією (акціонерним договором) на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, в тому числі обов'язок участі в загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання (ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Акціонерні договори з прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» легалізувались, однак це не зняло тих проблем, які їх супроводжували, і не надало їм автоматично «зеленого світла». Більше того, на думку І. В. Спасибо-Фатєєвої [3, с. 183], такі договори є досить своєрідним засобом впливу акціонерів на встановлення іншого правового режиму, ніж той, що передбачено в Законі. Завдяки цьому встановлюється паралельне

регулювання корпоративних відносин — з боку нормативно-правових актів (закону і внутрішньокорпоративних актів, в тому числі рішень органів АТ) і договору між акціонерами (акціонерного договору).

Як справедливо зазначено в літературі [4, с. 8; 5, с. 120; 6, с. 161], коло питань, врегульованих акціонерними договорами, в світовій практиці є досить широким. Слід погодитись з Р. Ібрагімовим [7, с. 9], в тому, що домовленість акціонерів є домовленістю про права і обов'язки на акції і похідні з акцій, ... з метою отримання особистих вигод, співпраці сторін з питань управління АТ і мінімізації ризиків виникнення конфліктних ситуацій.

«Владний потенціал» акціонерних договорів ... є достатньо обмеженим: ключовий принцип, що лежить в основі нормування юридичної сили акціонерного договору та має прямий вихід на питання про його «взаємодію» з іншими юридичними фактами, полягає в тому, що акціонерний договір є обов'язковим лише для його сторін [8, с. 47]. Відтак умовно можна виділити внутрішній (корпоративний) і зовнішній (з точки зору потреб цивільного обороту) аспекти прояву наведеної вище позиції.

Корпоративний (внутрішній) аспект полягає в тому, що порушення акціонерного договору не може служити підставою для визнання недійсними рішень органів товариства. Однак, наприклад, в Німеччині недотримання договірних умов, у порядку виключення, все-таки може призвести до недійсності корпоративного акту, якщо сторонами договору виступають всі учасники корпорації [9, с. 155–156]. Зовнішній обмежувальний аспект дії акціонерного договору, сполучений із забезпеченням стабільності цивільного обороту, полягає в тому, що правочин, укладений стороною акціонерного договору з його порушенням, не може бути визнаний судом недійсним. Відповідні внутрішні та зовнішні засади сприяють волевиявленню сторін, які уклали акціонерний договір. Це пов'язано з обмеженням кожною зі сторін такого договору (акціонерами) власного суб'єктивного корпоративного права (правомочностей, що складають його) з метою врегулювання балансу інтересів акціонерів та недопущення порушення їх суб'єктивного корпоративного права. Тобто мова йде про договірний механізм попередження конфліктних ситуацій, що можуть виникнути в АТ внаслідок порушення суб'єктивного корпоративного права будь-якого з акціонерів або наявності конфлікту інтересів між різними групами акціонерів.

Варто врахувати, що під час укладення акціонерного договору права акціонерів ніяким чином не притискаються. Наприклад, договори, що укладаються між акціонерами, стосовно визначення порядку здійснення своїх правомочностей, встановлення обмеження у розпорядженні ними в принципі є допустимими і не можуть вважатися відмовою від права. Укладаючи акціонерний договір, акціонер вже користується своїм правом на майнові правомочності акціонера і, таким чином, розпоряджається ними. Більш того, усвідомлене обмеження правомочностей акціонерним договором вчиняється акціонером за його волевиявленням з метою забезпечення стабільності у діяльності товариства і отримання прибутку від нормального розвитку товариства. Укладаючи акціонерний договір, акціонер може

прийняти на себе зобов'язання утримання від вчинення якого-небудь роду дій, що відносяться до складу його правомочностей, при цьому він отримує ту чи іншу перевагу відповідно до умов акціонерного договору.

Акціонерний договір повинен бути спрямований на:

1) визначення порядку дій, прав і обов'язків сторін, безпосередньо пов'язаних з управлінням АТ (загальні збори акціонерів, порядок голосування, обрання виконавчих органів);

2) розподіл прибутку;

3) реалізацію суб'єктивного корпоративного права і обов'язків акціонерів (за умови їх встановлення в договорі¹);

4) вирішення складних ситуацій, коли число голосів у акціонерів, які мають протилежні точки зору стосовно вирішення того чи іншого питання, виявилось рівним.

Предмет корпоративного договору залежить від конкретної ситуації і тієї правової мети, що ставлять перед собою учасники, для реалізації конкретних охоронюваних законом інтересів, забезпечення стабільності цивільного обороту і запобігання можливих корпоративних конфліктів, в тому числі врегулювання конфліктів інтересів. Акціонерний договір, предмет якого складають не акції, а певні дії (утримання від них), породжує договірне зобов'язання, що «обтяжує не цінні папери», а осіб (сторін договору) [8, с. 50]. Права сторін акціонерного договору, в тому числі права вимагати застосування заходів відповідальності, підлягають судовому захисту. Відповідне положення розвиває думку про обов'язковість акціонерного договору для його сторін і «поглинається» загальним правилом про судовий захист порушених прав (і у цьому плані можна вести мову про його надлишковість, оскільки особливих обмовок потребують не права, які захищаються, а правомочності, що не забезпечуються юрисдикційною охороною, оскільки складають зміст суб'єктивного корпоративного права).

В той же час на акціонера акціонерним договором не можуть бути покладені додаткові обов'язки, які за своєю природою суперечать закону, не можуть визначатися статутом або іншими документами товариства (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про акціонерні товариства»). Крім того досліджувана договірна конструкція не повинна (і не може) скасовувати законні і статутні приписи (наприклад, встановлювати особливості здійснення суб'єктивного корпоративного права акціонером). Тому основну увагу в акціонерному договорі необхідно приділяти порядку формування і діяльності наглядової ради, виконавчого органу, порядку голосування за найбільш істотними для товариства питаннями, реалізації суб'єктивного корпоративного права і виконання корпоративного обов'язку кожним з акціонерів, які уклали такий акт.

Акціонерні договори дозволяють акціонерам використовувати гнучкі договірні механізми для узгодження волі з істотних питань діяльності АТ.

¹ На нашу думку, за загальним правилом, на акціонерів не можуть бути покладені обов'язки : Детально див.: Жорнокуй Ю. М. Цивилистическая основа реализации субъективного корпоративного права : монография / Ю. М. Жорнокуй. — Х. : Золотая миля, 2012 [10, с. 146–163].

Тим самим створюється індивідуальне нормативне регулювання корпоративних процесів, що дозволяє акціонерам здійснювати своє суб'єктивне корпоративне право найбільш вигідним для них способом.

За допомогою акціонерного договору можна встановити баланс інтересів мажоритарних і міноритарних акціонерів шляхом закріплення окремих гарантій, наприклад, прийняття рішень за окремими питаннями лише одноголосно, також право вимагати викупу акцій за певних обставин: недостатній прибуток, зміна структури акціонерного капіталу не в інтересах міноритарних акціонерів і т. д. Крім того, А. В. Майфат робить висновок, що юридична конструкція узгодження інтересів, яка використовується законодавцем для регламентації здійснення значних правочинів і правочинів у вчиненні яких є заінтересованість, є ефективним механізмом охорони прав *інвесторів* [11, с. 272] (маються на увазі акціонери; виділено мною — Ю. Ж.). На підставі цього можна зробити висновок, що вказане вище для акціонерів досягається через закріплену в нормах права можливість участі у виникненні, зміні і припиненні правовідносин, здійснення права і виконання обов'язку, у рамках яких істотним чином вплинути на матеріальні умови існування і реалізації майнових інтересів акціонерів.

Захистити збалансовані інтереси акціонерів і не допустити можливості виникнення конфліктних ситуацій в товаристві можуть лише умови чинного акціонерного договору про те, що акціонер, який виходить із товариства, зобов'язаний забезпечити продаж своїх акцій лише тим особам, які беруть на себе зобов'язання з підписання чинного акціонерного договору.

Інститут «акціонерного договору» тепер активно використовується не лише в країнах з розвинутим правопорядком й існуючими традиціями корпоративного управління. Сьогодні акціонерні договори як правовий інструмент дозволяють у доповнення до закону та статуту регулювати питання, що виникають між акціонерами стосовно управління товариством та вирішення проблемних питань, пов'язаних з цим процесом. При цьому багато питань, які виникають в процесі діяльності АТ, не можуть бути врегульовані в рамках статуту, а акціонерні договори є найбільш гнучким механізмом для регулювання відносин акціонерів між собою. Акціонерні договори визначають і підтверджують наміри сторін і гарантують деяку стабільність в акціонерних правовідносинах. Чинне законодавство не містить норм про можливість укладення відповідних договорів, що зумовлює необхідність розроблення та обговорення відповідної проблеми.

Значення акціонерних договорів полягає в тому, що вони дозволяють використовувати договірні механізми для узгодження волі з істотних питань діяльності корпорації, що дозволяє акціонерам здійснити свої права найбільш прийнятним для них способом. Акціонерний договір дозволяє детальним чином регулювати корпоративні відносини, передбачати варіанти попередження і вирішення корпоративних конфліктів не лише в судовому порядку. Крім того, у міноритарних акціонерів з'явилися нові можливості спільно впливати на рішення товариства, які мають місце при укладенні між ними відповідного договору.

Список літератури

1. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 50 / № 50–51/. — Ст. 384.
2. Завальна Ж. В. Договірні форми узгодження (співвіднесення) інтересів / Ж. В. Завальна // Підприємництво, господарство і право. — 2007. — № 10. — С. 40–43.
3. Спасибо-Фатеева І. Акціонерні угоди / І. Спасибо-Фатеева // Право України. — 2009. — № 12. — С. 182–190.
4. Каржавина Н. С. Акционерное соглашение как способ преодоления корпоративного конфликта и проблема его действительности по российскому законодательству / Н. С. Каржавина // Предпринимательское право. — 2007. — № 4. — С. 7–10.
5. Кирилловых А. А. Корпоративное право : курс лекций / А. А. Кирилловых. — М. : Юстицинформ, 2009. — 192 с.
6. Макарова О. А. Корпоративное право : курс лекций / О. А. Макарова. — М. : Волтерс Клувер, 2010. — 432 с.
7. Ибрагимов Р. Исполнения акционерных соглашений в свете планируемых изменений законодательства // Корпоративные юрист. — 2008. — № 9. — С. 8–9.
8. Поваров Ю. С. К вопросу о «взаимодействии» акционерного соглашения с иными юридическими фактами // Перші юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 15–16 квітня 2011 р. / відповід. ред. І. С. Канзафарова ; ред. кол. І. С. Канзафарова, В. В. Валах, О. О. Нігреєва ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : Астропринт, 2011. — С. 42–48.
9. Ода Хироши. Акционерные соглашения: осторожный шаг вперед / Хироши Ода / пер. с англ. У. А. Маглеевой // Вестник гражданского права. — 2010. — № 1. — С. 132–161.
10. Жорнокуй Ю. М. Цивилистическая основа реализации субъективного корпоративного права : монографія / Ю. М. Жорнокуй. — Х. : Золота миля, 2012. — 186 с.
11. Майфат А. В. Гражданско-правовые конструкции инвестирования: монография / А. В. Майфат. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — 312 с.

Ю. М. Жорнокуй

Учебно-научный институт права и массовых коммуникаций
Харьковского национального университета внутренних дел,
кафедра правового обеспечения хозяйственной деятельности
ул. Ак. Проскуры, 1-А, Харьков, 61070, Украина

АКЦИОНЕРНЫЙ ДОГОВОР КАК СПОСОБ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КОРПОРАТИВНЫХ КОНФЛИКТОВ В АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВАХ

Резюме

В статье проведен анализ норм действующего законодательства и правовой доктрины в отношении возможности применения конструкции акционерного договора как способа предупреждения корпоративного конфликта в акционерных обществах. Обращается внимание на то, что такой договор может быть заключен исключительно между акционерами с целью надлежащего осуществления ими субъективного корпоративного права. Указано, что на акционеров могут возлагаться обязанности, но исключительно в рамках акционерного договора.

Ключевые слова: акционерный договор, корпоративный конфликт, акционер.

Y. M. Zhornokuy

Scientific and Training Institute of Law and Mass Communications
of Kharkov National University of Internal Affairs
The Department of Legal Guaranteeing of Economic Activity
Ac. Proskury str., 1-A, Kharkov, 61070, Ukraine

**JOINT-STOCK AGREEMENT AS A MEAN OF PREVENTING
CORPORATE CONFLICTS AT JOINT-STOCK COMPANIES**

Resume

Analysis of the current legislation and legal doctrine concerning the possibility of implementing the construction of joint-stock agreement as a measure to prevent corporate conflict in joint-stock companies is realized. Special attention is paid to the fact that such an agreement may be concluded just between the stockholders aiming to realize properly subjective corporate right. It is outlined that some duties may be put on stockholders, but just in the frames of joint-stock agreement.

Key words: joint-stock agreement, corporate conflict, stockholder.